

صحت استنادی مقاله‌های پژوهش‌نامه پردازش و مدیریت اطلاعات

چکیده

امیررضا اصنافی^۱

مهدی رحمانی^۲

هدف: هدف از پژوهش حاضر بررسی صحت استنادی مقالات منتشرشده در فصلنامه پردازش و مدیریت اطلاعات در بازه‌های زمانی ۱۳۹۴-۱۳۹۲ (شماره‌های ۷۵ الی ۸۳) بود.

روش‌شناسی: پژوهش از لحاظ هدف کاربردی است که به روش‌های تحلیل استنادی و کتابخانه‌ای انجام شده است. جامعه پژوهش شامل ۱۰۸ مقاله فصلنامه پردازش و مدیریت اطلاعات در سال‌های ۱۳۹۴-۱۳۹۲ است که ۲۷۰۰ استناد دریافت کرده‌اند. با استفاده از فرمول کوکران با ضریب اطمینان ۹۵.۷ درصد تعداد ۴۳۶ استناد به‌عنوان نمونه برای بررسی صحت استنادی و میزان مطابقت با شیوه‌نامه ایران انتخاب شدند، اما با توجه به اینکه برخی از مقالات تعدادی از استنادات را نداشتند تعداد ۳۹۲ استناد مورد بررسی قرار گرفتند، به این منظور، از هر مقاله تعداد ۴ استناد بر اساس مؤلفه‌های نوع مدرک و زبان مدرک بررسی شدند. روش گردآوری داده‌ها، مشاهده مستقیم و جستجوی استنادها از طریق پایگاه‌های اطلاعاتی و موتورهای جستجو است، داده‌ها در سیاهه واری که بر اساس کار آزاده، واعظ و قریب (۱۳۸۸) تهیه شده بود، وارد شد.

یافته‌ها: یافته‌های پژوهش نشان داد که از ۳۹۲ استناد مورد بررسی ۲۶۹ استناد (۶۸.۶۲ درصد) فاقد هرگونه خطای استنادی بودند، همچنین مقاله‌های استنادی نسبت به کتاب‌های استنادی و منابع استنادی لاتین نسبت به منابع استنادی فارسی خطای استنادی بیشتری داشتند. از میان شماره‌های منتشرشده پردازش و مدیریت اطلاعات از سال‌های ۱۳۹۲ الی ۱۳۹۴ فصلنامه شماره ۷۶ دارای بیشترین خطای استنادی و فصلنامه شماره ۸۳ دارای کمترین خطای استنادی بودند.

نتیجه‌گیری: نتایج پژوهش نشان داد که استنادهای پژوهش‌نامه پردازش و مدیریت اطلاعات نسبت به پژوهش‌های انجام‌شده در ایران وضعیت صحت استنادی مطلوب‌تری دارند. عوامل مختلفی را می‌توان در بروز خطای استنادی دخیل دانست از جمله؛ عدم آگاهی دانشجویان از اهمیت یکدستی استنادها در آثار علمی، آشنابودن پژوهشگران با نرم‌افزارهای مدیریت منابع و مآخذ مثل (اندنوت، پژوهیار و غیره) به‌منظور مدیریت بهینه استناددهی در پایان‌نامه‌ها و کپی‌برداری از استنادها برشمرد.

واژگان کلیدی: تحلیل استنادی، فصلنامه پردازش و مدیریت اطلاعات، خطای استنادی، شیوه‌نامه ایران.

۱. استادیار گروه علم اطلاعات و دانش‌شناسی، دانشگاه شهید بهشتی (نویسنده مسئول)
 ۲. دانشجوی دکتری علم اطلاعات و دانش‌شناسی دانشگاه تهران
 Email: aasnafi@gmail.com

دریافت: ۱۳۹۶/۰۱/۲۸

پذیرش: ۱۳۹۶/۰۳/۱۷

مقدمه و بیان مسئله

برونداد علمی هر جامعه و کشوری متکی بر پژوهش‌های آن کشور است و هرچه میزان کیفیت و کمیت پژوهشی یک کشور بیشتر باشد رتبه و درجه علمی آن بیشتر خواهد بود. ارائه پژوهش‌های ناب در هر کشوری متکی بر پژوهش پیشینیان و دانش موجود است، یک پژوهشگر نمی‌تواند ادعا کند اثری که منتشر می‌کند فقط متکی به خود بوده و از دانش پیشینیان الگو نگرفته است. الگوگرفتن از پژوهش پیشینیان و استفاده از مطالب و نتایج تحقیقات انجام‌گرفته برای مستندساختن عقیده و یافته خود استناد نامیده می‌شود. استنادها در پژوهش‌های علمی از اهمیت خاصی برخوردارند و حلقه ارتباطی میان پژوهشگران و منابع اطلاعاتی مرتبط است که این خود به پژوهشگران کمک می‌کند تا بتوانند نویسندگان و پژوهشگران متخصص را در رشته خود شناسایی کنند و آثار معتبر از نامعتبر به‌آسانی قابل تشخیص باشند. در دانشگاه‌ها و مراکز علمی نیز که پایه علمی و پژوهشی کشور هستند آثاری مورد قبول واقع می‌شوند که تمامی اصول مربوط به استناد و اخلاق پژوهش را رعایت کرده باشند، اما استناد چیست؟

یادداشت ارجاعی به اثری که از آن عبارتی نقل شده است یا ارجاعی به یک اثر یا یک منبع موثق به‌منظور اثبات یک مطلب یا یک نظر. «گواه‌آوری؛ نقل قول» (سلطانی، ۱۳۷۹، ص. ۸۱) استنادها از عناصر مهم در نگارش علمی هستند و نقشی اساسی در نشر و بازیابی اطلاعات ایفا می‌کنند. حقیقی (۱۳۸۱) بیان می‌کند که خطاپذیری حافظه انسان وجود استناد را ضروری می‌کند چون این امر ایجاب می‌کند که مستندات مطالب به‌روشنی ارائه شوند تا با کسب اطمینان از درستی مطالب اعتبار هر نوشته تضمین شود و بتوان به نتایج آن اعتماد کرد. انسان برای اعتباربخشیدن به اثر خود، استناد می‌کند. (پائو^۱، ۱۳۷۹، ص. ۴۸)

استناد هم همچون سایر بخش‌های موجود در پژوهش‌ها دارای انحرافات و آسیب‌هایی است و می‌توان گفت که هم استناد مناسب وجود دارد و هم استناد نامناسب، منظور از استناد نامناسب استنادی است که دارای انواع خطاها باشد. حری خطاهای استنادی را به دو دسته تقسیم می‌کند: خطاهای محتوایی و خطاهای صوری.

برخی از رایج‌ترین خطاهای محتوایی عبارت‌اند از:

۱. بیان نکردن منبع مورد استناد به قصد سرقت ادبی؛
  ۲. ذکر نکردن منبع واسط و استناد به منبع اصلی بدون اینکه مراجعه‌ای به منبع اصلی صورت گرفته باشد؛ در واقع این نوع حذف تعددی حلقه‌های واسط استناد یا قطع سلسله استناد به‌وسیله حذف حلقه واسط که در نقل حدیث نیز به آن دروغ مفترع گفته شده است. (حری، ۱۳۶۲، ص. ۱۷)؛
  ۳. انتقال اشتباهات استنادی موجود در منابع واسط به زنجیره‌های بعدی استناد، به دلیل عدم مراجعه به منبع اصلی و اکتفا به منابع واسط. برای نمونه، ممکن است نقل‌قولی در یک منبع، به اشتباه به شخصی نسبت داده شده باشد. هر بار که این نقل‌قول با مراجعه به آن منبع خاص مورد استناد قرار می‌گیرد این اشتباه از زنجیره‌ای به زنجیره بعدی استناد انتقال می‌یابد. بدیهی است تا زمانی که به منبع اصلی نقل‌قول رجوع نشود این خطا اصلاح نشده و همچنان به‌صورت اشتباه در زنجیره استناد مورد استفاده قرار خواهد گرفت؛
  ۴. حقیقی (۱۳۸۱) معتقد است که این سهل‌انگاری‌ها درحالی صورت می‌پذیرد که اغلب با درج اطلاعات کتابشناختی منبع اصلی، چنان وانمود می‌شود که بهره‌گیری مستقیم از منبع اصلی به‌عمل آمده است.
۴. استناد به منبعی بدون مراجعه به آن و حتی در مواردی بدون وجود خارجی (به‌ویژه در استناد به منابع به زبان‌های دیگر)؛

۵. استناد کذب به افراد موثق؛ به این ترتیب که نقل قول، مطلب یا نظریه‌ای را به دروغ به افراد معتبر نسبت دادن و به آن استناد کردن؛
  ۶. جعل داده‌ها و اطلاعات یک سند؛
  ۷. نادیده گرفتن و پنهان کردن داده‌ها و اطلاعات یک سند؛
  ۸. عدم اشراف به موضوع مورد استناد؛
  ۹. نداشتن تسلط کافی به متن مورد استناد که می‌تواند لفظی یا محتوایی باشد؛
  ۱۰. عدم تسلط بر مهارت‌های نوشتاری یا فقدان قدرت بیان که ره آورد آن می‌تواند ناتوانی در ایجاد پیوند مطلوب میان متن و مطلب مورد استناد باشد منحصر می‌شود؛
  ۱۱. ناتوانی در بازگویی صحیح و موجز اطلاعات متراکم مآخذ (حقیقی، ۱۳۸۱، ص ۲۲۷، نقل در حری و شاهبداغی، ۱۳۸۳)؛
  ۱۲. عدم تشخیص زمان صحیح استناد (گارفیلد، ۱۹۹۷، نقل در حری و شاهبداغی، ۱۳۸۳)؛
  ۱۳. عدم تشخیص جایگاه صحیح استناد؛
  ۱۴. عدم توانایی در بهره‌گیری به جا و مناسب از شکل‌های مختلف استناد (مانند نقل قول مستقیم و غیرمستقیم (حری و شاهبداغی، ۱۳۸۳).
- از سوی دیگر، خطاهای صوری آن دسته از خطاهایی هستند که خواسته یا ناخواسته در اطلاعات کتابشناختی سند، خواه در متن یا در فهرست مآخذ و پانویس‌ها رخ می‌دهد. این قبیل خطاها بسته به نوع و قواعد شیوه استنادی که توسط پدیدآور مورد استفاده قرار می‌گیرد ممکن است متفاوت باشد، اما عمده‌ترین آنها عبارت‌اند از:
۱. خطاهای مربوط به استناد در متن؛ این خطاها بسته به اینکه نظام استناد درون‌متنی باشد یا برون‌متنی، بر مبنای توالی استناد باشد یا بر مبنای نظام "نام-سال" یا نظام "نام - صفحه‌شمار" متفاوت است. اما خطای صوری رایج در همه این نظام‌ها مربوط به جایگاه عبارت یا شماره استناد است؛
  ۲. خطاهای مربوط به سطوح توصیف در مآخذ یا پانویس‌ها، شامل حذف عمدی یا سهوی یک یا چند سطح توصیف، مانند عنوان، پدیدآور، وضعیت نشر و غیره؛ حشو یا نقص در سطوح توصیف؛ ثبت اطلاعات نادرست در هر سطح توصیف، عدم رعایت جایگاه هر سطح توصیف و از این قبیل؛
  ۳. خطاهای مربوط به علائم سجاوندی در مآخذ یا پانویس‌ها: شامل حذف تعمدی علائم خاص هر فیلد؛ به‌کاربردن علائم نادرست، و از این قبیل؛
  ۴. خطاهای مربوط به ترتیب حضور منابع در فهرست مآخذ یا پانویس‌ها (حری و شاهبداغی، ۱۳۸۳).
- مقالات مجلات با توجه به اهمیتی که در جامعه علمی دارند بسیار مورد توجه قرار می‌گیرند؛ بنابراین پژوهشگران باید در تدوین آنها اصول کامل مربوط به نگارش، اخلاق پژوهش و صحت استنادی را رعایت کرده و به بازیابی هرچه بهتر اطلاعات مورد نیاز پژوهشگران کمک کنند. معمولاً پژوهشی مورد اقبال قرار می‌گیرد که تمام اصول مربوط به صحت استنادی را رعایت کرده که هم در امر بازیابی اطلاعات راهنمای پژوهشگران باشد و هم در امر مربوط به منطبق بودن استنادهای درون‌متنی و برون‌متنی. برخی خطاهای متداول در ذکر شواهد و استنادها موجب مخدوش شدن مطالب و آسیب‌پذیری نوشته علمی و در نهایت کیفیت نازل آن شده و موجب سردرگمی پژوهشگر در بازیابی اطلاعات می‌شود؛ یعنی زمانی که پژوهشگری در پی بازیابی اطلاعات ارائه‌شده در فهرست مآخذ هست، اگر اطلاعات ارائه‌شده به صورت صحیح وارد نشده باشند جستجوهای او به نتیجه درست نمی‌رسد و حتی ممکن است که نتایجی غیر از نتیجه مدنظر پژوهشگر حاصل شود. بنابراین صحت ورود اطلاعات استنادی در فهرست مآخذ مقالات نشریات علمی-پژوهشی بسیار مهم است و باید پژوهش‌هایی در مورد وضعیت صحت استنادات آنها تا مشکلات موجود

شناسایی و برای حل آنها راهکار ارائه شود.

پرسش‌های پژوهش

- در پژوهش حاضر به سؤال‌های زیر پاسخ داده می‌شود:
۱. وضعیت کلی مقالات فصلنامه علمی-پژوهشی پردازش و مدیریت اطلاعات^۱ در سال‌های ۱۳۹۴-۱۳۹۲ از لحاظ صحت استنادی چگونه است؟
  ۲. وضعیت صحت استنادی مقالات فصلنامه پردازش و مدیریت اطلاعات در سال‌های ۱۳۹۴-۱۳۹۲ بر اساس شماره‌های منتشره چگونه است؟
  ۳. وضعیت صحت استنادی فصلنامه پردازش و مدیریت اطلاعات در سال‌های ۱۳۹۴-۱۳۹۲ بر اساس مؤلفه نوع مدرک استنادی چگونه است؟
  ۴. وضعیت صحت استنادی مقالات فصلنامه پردازش و مدیریت اطلاعات در سال‌های ۱۳۹۴-۱۳۹۲ بر اساس مؤلفه زبان مدرک چگونه است؟

پیشینه‌های پژوهش

در مورد صحت استنادی در ایران و زبان فارسی پژوهش‌های مختلفی با عناوین صحت استنادی و درستی نگارش منابع انجام گرفته است که در زیر به آنها اشاره می‌شود:

عزیزی، رئیس‌زاده، زارعی، طریقت صابر و گرز (۱۳۸۰) در پژوهشی تحت عنوان «بررسی کیفیت بیان منابع در مقالات پژوهشی مجله‌های علمی-پژوهشی در جمهوری اسلامی ایران» فراوانی اشتباه‌های موجود در قسمت‌های مختلف ذکر منابع مقاله‌های منتشرشده در مجلات علوم پزشکی ایران که دارای رتبه علمی-پژوهشی بودند را مورد بررسی قرار دادند. نتایج نشان داد که در ۷۶ درصد منابع مورد بررسی اشتباه وجود داشت. ۴۲ درصد آنها خطای بزرگ و ۶۹ درصد کوچک بود.

آزاده، واعظ و قریب (۱۳۸۸) در پژوهشی تحت عنوان «بررسی وضعیت صحت مقالات استنادی پایان‌نامه‌های دوره‌های دکترای تخصصی پزشکی تهران» به بررسی وضعیت صحت مقالات استنادی و میزان مطابقت آنها با شیوه‌نامه و نکور^۲ در پایان‌نامه‌های سال ۱۳۸۶ دوره‌های دکتری تخصصی پزشکی دانشگاه علوم پزشکی تهران پرداخت. نتایج پژوهش نشان داد که از کل ۳۵۷ مقاله استنادی مورد مطالعه فقط ۱۳۶ مورد یعنی ۹,۳۸ درصد استناد فاقد هر نوع خطای استنادی است.

بهزادی و سنجی (۱۳۸۹) در پژوهشی تحت عنوان بررسی میزان درستی استنادهای مقاله‌های تألیفی منتشرشده در فصلنامه کتابداری و اطلاع‌رسانی سال ۱۳۸۷ به بررسی میزان درستی استنادهای به‌کاررفته در فهرست منابع و مآخذ مقاله‌های تألیفی فصلنامه کتابداری و اطلاع‌رسانی آستان قدس رضوی پرداختند، نتایج نشان داد که در ۵۱,۸ درصد از استنادهای مقاله‌های لاتین، ۳۹ درصد از استنادهای مقاله‌های مجله‌های فارسی، ۲۸,۵ درصد از استنادها به کتاب‌های لاتین و ۴۸ درصد از استنادهای کتاب‌های فارسی اشتباه وجود دارد. به‌طور میانگین، ۴۱,۸ درصد از استنادهای

۱. لازم به یادآوری است دلیل انتخاب فصلنامه پردازش و مدیریت اطلاعات این بود که این فصلنامه، تنها مجله علمی پژوهشی ایرانی حوزه علم اطلاعات و دانش‌شناسی متعلق به انجمن کتابداری و اطلاع‌رسانی ایران است که در پایگاه استنادی اسکوپوس نمایه شده است

صورت گرفته توسط نویسندگان به منابع مختلف اشتباه است که از این میزان اشتباهات، ۲۱.۴ درصد اساسی‌اند. همچنین، از نظر آماری، اختلاف معناداری بین میزان اشتباهات صورت گرفته در اسنادها برحسب نوع مدارک مورد استناد وجود نداشت. در کل نتایج پژوهش نشان داد که اشتراک مساعی میان نویسندگان، ویراستاران و داوران و همچنین ارزیابی و بررسی برخی از اسنادهای مقاله‌ها به‌عنوان بخشی از فرایند پذیرش مقاله‌ها می‌تواند به رفع این مشکل کمک زیادی کند.

مرادی کیوی، سبحانی، صاحب اختیاری، هاشمی مطلق، کاظم‌نژاد و همکاران (۱۳۹۲) در پژوهشی تحت عنوان «بررسی درستی نگارش منابع مقاله‌های چاپ شده در مجله دانشگاه علوم پزشکی گیلان» به بررسی صحت نگارش منابع کلیه مقاله‌های منتشر شده در سال‌های ۱۳۹۰-۱۳۸۰ مجله دانشگاه علوم پزشکی گیلان پرداخت. از هر مقاله به‌صورت تصادفی سه منبع را مورد بررسی قرار داد، نتایج نشان داد که ۶۰.۲ درصد از منابع دارای خطا بودند. همچنین با جلورفتن سال‌ها کاهش چشمگیری در تعداد خطاهای استنادی به‌وجود آمده بود.

رحمانی، اصنافی و عرفان‌منش (زودآیند) در پژوهشی تحت عنوان بررسی صحت استنادی پایان‌نامه‌های دانشکده علوم تربیتی و روان‌شناسی به بررسی پایان‌نامه‌های دفاع شده در دانشکده علوم تربیتی و روان‌شناسی در سال ۱۳۹۳ پرداختند، نتایج پژوهش نشان داد که ۲۶۲ منبع استنادی مورد بررسی دارای تعداد ۶۶۳ خطای استنادی بودند که بیشترین خطا مربوط به پایان‌نامه‌هاست، همچنین صحت استنادی پایان‌نامه‌ها بر اساس مؤلفه جنسیت تفاوت معناداری وجود نداشت، صحت استنادی دانشجویان دکتری نسبت به دانشجویان کارشناسی ارشد و منابع استنادی لاتین نسبت به منابع استنادی فارسی بیشتر است.

رحمانی (زودآیند) در پژوهشی تحت عنوان "بررسی صحت استنادی فصلنامه علمی-پژوهشی روان‌شناسی کاربردی" به بررسی صحت استنادی ۱۹ شماره از فصلنامه علمی-پژوهشی روان‌شناسی کاربردی پرداخت، نتایج پژوهش نشان داد که ۷۱.۱۲ درصد از استنادات مورد بررسی فاقد هرگونه خطای استنادی بودند و وضعیت صحت استنادی فصلنامه علمی-پژوهشی روان‌شناسی کاربردی نسبت به سایر پژوهش‌های مشابه در ایران و خارج از کشور بهتر است و این به دلیل تأکید فصلنامه طبق فرمت بودن مقاله‌های ارسالی به فصلنامه و ویراستاری چندمرحله‌ای است. از بررسی پیشینه‌های پژوهش مشخص می‌شود که موضوع صحت استنادی، افزون بر بحث تبادل استناد مورد توجه پژوهشگران قرار گرفته است. دامنه پژوهش‌های انجام گرفته در مورد صحت استنادی از سال ۲۰۱۵-۱۹۹۰ است و بیشتر پژوهش‌ها به بررسی صحت استنادی مجله‌ها و منابع اطلاعاتی پرداخته‌اند. این نشان از اهمیت موضوع صحت استنادی است. پژوهش‌های انجام گرفته نشان می‌دهند که بیشتر مجله‌ها ۲۰ تا ۹۰ درصد خطای استنادی دارند که این امر می‌تواند به دلیل سهل‌انگاری نویسنده یا مجله باشد. برخی نظریات هم مبنی بر استرس، زیادی کار، تنوع شیوه‌های استناددهی و غیره نیز می‌توانند از علل افزایش خطای استنادی باشند. در پژوهش حاضر به بررسی صحت استنادی پژوهشنامه پردازش و مدیریت اطلاعات پرداخته شده است. پژوهشنامه پردازش و مدیریت اطلاعات تنها نشریه فارسی حوزه علم اطلاعات و دانش‌شناسی است که در اسکوپوس نمایه می‌شود. به این دلیل مورد بررسی صحت استنادی قرار گرفت.

روش‌شناسی پژوهش

این پژوهش از نوع کاربردی است که با روش‌های تحلیل استنادی و کتابخانه‌ای انجام شده است. جامعه آماری

پژوهش شامل تمام مقالات منتشرشده در فصلنامه پردازش و مدیریت اطلاعات طی سال‌های ۱۳۹۴-۱۳۹۲ به تعداد ۱۰۸ مقاله بود. برای سنجش تعداد استنادهای جامعه پژوهش از روش شمارش استنادی استفاده شد، برای این کار همه استنادهای ۱۰۸ مقاله مورد بررسی شمارش شد که به صورت تقریبی برابر با ۲۷۰۰ استناد بود. طبق جدول مورگان میزان نمونه برابر با ۳۳۶ استناد محاسبه شد. روش نمونه‌گیری به صورت طبقه‌ای تصادفی بود، اینگونه که با توجه به مؤلفه‌های نوع مدرک استنادی، زبان مدرک استنادی و شماره فصلنامه تعداد ۴ استناد از هر مقاله فصلنامه بررسی شد. در هر مقاله استنادهای زیر مورد بررسی قرار گرفتند:

اولین مقاله استنادی فارسی؛

اولین مقاله استنادی لاتین؛

اولین کتاب استنادی فارسی؛

اولین کتاب استنادی لاتین.

بنابراین از هر مقاله تعداد ۴ استناد مورد بررسی قرار گرفت.

با مطالعه سیاهه‌های واریسی موجود به زبان فارسی و انگلیسی، همچنین تطبیق آنها با اهداف و سؤال‌های پژوهش، سیاهه استفاده‌شده توسط آزاده، واعظ و قریب (۱۳۸۸) به‌عنوان الگو انتخاب شد و سیاهه محقق ساخته‌ای آماده شد. سپس به تأیید تعداد ۶ نفر از اساتید حوزه علم اطلاعات و دانش‌شناسی رسید و روایی آن اثبات شد. سیاهه واریسی مورد نظر شامل چهار بخش ارائه‌شده در زیر بود:

- اطلاعات مربوط به خود مقاله؛
  - مطابقت استنادها با دستورالعمل پژوهشنامه پردازش و مدیریت اطلاعات؛
  - نام منبع یا منابع بررسی‌شده استنادها؛
  - انواع خطاهای استنادی که خود شامل خطاهای کوچک و خطاهای بزرگ است بود.
- در این مطالعه از روش‌های آمار توصیفی، شامل فراوانی، درصد و آمار استنباطی، با استفاده از آزمون من ویتنی و تحلیل واریانس در تجزیه و تحلیل داده‌های مربوط به پرسش‌های پژوهش استفاده شد. برنامه مورد استفاده برای تجزیه و تحلیل آماری، نرم‌افزار آماری SPSS و Excel بود.
- روش گردآوری داده‌ها در این بررسی، مشاهده مستقیم بود. در مرحله نخست، تمامی استنادهای منتخب، از پایگاه‌های اطلاعاتی فارسی، لاتین و موتورهای جستجوی عمومی از نظر وجود یا عدم وجود چنین منبعی مورد جستجو و بررسی قرار گرفت. در مرحله دوم مطالعه، بررسی صحت هریک از استنادها مطابق با اطلاعات بازیابی‌شده انجام گرفت^۱.

در مرحله سوم بررسی، خطاهای هر استناد به تفکیک، در سیاهه واریسی تهیه‌شده ثبت شدند. در این بخش از پژوهش، اگر بخشی از اطلاعات در پایگاه‌های مورد جستجو، مغایر با اصل مقاله‌ها بود در سیاهه واریسی مندرج شد. هم‌زمان با طی مراحل تحقیقی مذکور، هریک از استنادهای منتخب، از نظر پیروی با شیوه‌نامه موجود، بررسی و

۱. عناصر استنادی مورد بررسی در مقالات مشتمل است بر:

۱. نام نویسنده (گان)	۵. نام ناشر (کتاب)
۲. سال نشر	۶. محل نشر (کتاب)
۳. عنوان مقاله	۷. شماره جلد
۴. عنوان مجله	۸. شماره صفحات

خطاهای هریک از عناصر در بخش اختصاصی به این نوع خطاها در سیاهه واری ضبط شد.

یافته‌های پژوهش

از مجموع ۴۳۲ استناد مورد بررسی، ۴۰ مقاله یک نوع از انواع مدارک استنادی را نداشتند؛ بنابراین در کل، ۳۹۲ استناد مورد بررسی قرار گرفت. جزئیات بررسی‌های انجام شده بر اساس سؤال‌های پژوهش در ادامه ذکر شده است.

سؤال اول: وضعیت مقالات منتشرشده در پردازش و مدیریت اطلاعات از لحاظ صحت استنادی چگونه است؟

در بررسی خطاهای استنادی پردازش و مدیریت اطلاعات از مجموع ۳۹۲ استناد مورد بررسی ۲۶۹ استناد فاقد هرگونه خطای استنادی بودند (۶۸.۶۲ درصد) و ۱۲۳ استناد دارای انواع خطای استنادی بودند که در مجموع دارای ۱۴۸ خطای استنادی بودند (هر استناد ۱.۲ خطا) به ثبت رسید که ۲۴ مورد از این خطاها، خطای بزرگ استنادی بودند (۱۶.۲۱ درصد) و ۱۲۴ مورد خطای کوچک استنادی بودند (۸۳.۷۹ درصد)، (جدول ۱).

جدول ۱. تعداد کل خطاهای استنادی مقالات مورد بررسی

تعداد خطای استنادی	تعداد خطای بزرگ استنادی	تعداد خطای کوچک
مجموع مقالات	۱۴۸	۱۲۴

سؤال دوم: وضعیت صحت استنادی مقالات پردازش و مدیریت اطلاعات بر اساس مؤلفه نوع مدرک استنادی چگونه است؟

از مجموع ۱۴۸ خطای استنادی موجود ۹۰ خطا مربوط به مقاله‌های استنادی بود (۶۰.۸۱ درصد)، ۵۸ خطا مربوط به کتاب استنادی بود (۴۰.۱۹ درصد) بود. (جدول ۲) از کل ۲۰۳ مقاله استنادی مورد بررسی ۱۳۴ مورد (۶۶ درصد) فاقد هرگونه خطای استنادی بودند، همچنین از ۱۸۹ کتاب استنادی مورد بررسی ۱۳۵ مورد (۷۰.۴۲ درصد) فاقد هرگونه خطای استنادی بودند.

جدول ۲. تعداد کل خطاهای استنادی مقالات به تفکیک نوع منبع اطلاعاتی

نوع منبع استنادی	تعداد خطاهای استنادی	تعداد خطاهای بزرگ استنادی	تعداد خطاهای کوچک
مقاله‌ها	۹۰	۲۲	۶۸
کتاب‌ها	۵۸	۲	۵۶

برای سنجش صحت استنادی پردازش و مدیریت اطلاعات بر اساس مؤلفه نوع مدرک استنادی از آزمون من ویتنی استفاده شد.

جدول ۳. آزمون من ویتنی در مورد بررسی خطاهای استنادی بر اساس مؤلفه نوع منبع استنادی

خطاهای استنادی	آزمون
۱۵۳۴	من ویتنی
۳۰۱۹	ویلکاکسون
-۲	????????
۰.۰۱	سطح معناداری

همان‌طور که از جدول ۳ مشخص است مقدار احتمال در خطاهای استنادی کمتر از ۰.۰۵ است؛ بنابراین بین

میانگین خطاهای استنادی مقالات پردازش و مدیریت اطلاعات بر اساس مؤلفه نوع مدرک استنادی تفاوت معناداری وجود دارد. لذا برای مشخص کردن اینکه کدام دسته خطای استنادی بیشتری داشته‌اند میانگین خطاهای استنادی هر دو نوع مدرک استنادی مورد بررسی قرار گرفت.

جدول ۴. شاخص‌های توصیفی خطاهای استنادی منابع استنادی مختلف

متغیر	نوع منبع استنادی	تعداد خطای استنادی	میانگین
خطاهای استنادی بر اساس نوع منبع	مقاله	۶۹	۶۶
	کتاب	۵۴	۵۵

همان‌گونه که از جدول ۴ مشخص است مقاله‌های استنادی با میانگین ۶۶ خطای استنادی بیشتری نسبت به کتاب‌های استنادی داشته‌اند.

سؤال سوم: وضعیت صحت استنادی مقاله‌های پردازش و مدیریت اطلاعات بر اساس مؤلفه زبان مدرک استنادی چگونه است؟

از کل ۳۹۲ منبع استنادی مورد بررسی ۱۹۷ منبع استنادی فارسی مورد بررسی قرار گرفت که دارای ۷۰ خطای استنادی بود، ۱۶ عدد (۲۲.۸۵ درصد) از خطاهای استنادی، خطای بزرگ بودند و ۵۴ خطای دیگر (۷۷.۱۵ درصد) خطای کوچک استنادی بودند. همچنین ۱۹۵ منبع استنادی لاتین مورد بررسی قرار گرفت که دارای ۷۸ خطای استنادی بود که از این تعداد ۸ عدد (۱۰.۲۵ درصد) خطای بزرگ استنادی بودند و ۷۰ خطای دیگر (۸۹.۷۵ درصد) خطای کوچک استنادی بودند (جدول ۵).

جدول ۵. تعداد کل خطاهای استنادی مقاله‌ها به تفکیک زبان منبع

زبان منبع اطلاعاتی	تعداد خطای استنادی	تعداد خطای بزرگ استنادی	تعداد خطای کوچک
فارسی	۷۰	۱۶	۵۴
لاتین	۷۸	۸	۷۰

برای مشخص کردن اینکه وضعیت استنادی کدام نوع منابع بر اساس مؤلفه زبان بهتر است از آزمون من ویتنی استفاده شد.

جدول ۶. آزمون من ویتنی در مورد بررسی خطاهای استنادی بر اساس مؤلفه زبان منبع استنادی

خطاهای استنادی	آزمون
۱۷۲۹	من ویتنی
۴۰۰۷	ویلکاکسون
-۱	زد
۰.۰۰۰۱	سطح معنی‌داری

همان‌طور که از جدول ۶ مشخص است مقدار احتمال در خطاهای استنادی برابر با ۰.۰۰۰۱ است، بنابراین بین میانگین خطاهای استنادی بر اساس زبان مدرک استنادی تفاوت معناداری وجود دارد. لذا برای مشخص کردن اینکه کدام دسته خطای استنادی بیشتری داشته‌اند میانگین هر دو دسته مورد مقایسه قرار گرفت.

جدول ۷. شاخص‌های توصیفی خطاهای استنادی منابع استنادی مختلف

متغیر	زبان	تعداد	میانگین
خطاهای استنادی بر اساس زبان منبع استنادی	فارسی	۵۶	۵۷.۷۵
	لاتین	۶۷	۶۵

همان‌گونه که از جدول ۷ مشخص است استنادهای لاتین با میانگین ۶۵ خطای استنادی بیشتری داشته‌اند.

سؤال چهارم: وضعیت صحت استنادی پردازش و مدیریت اطلاعات بر اساس شماره فصلنامه.

تعداد ۹ شماره از پردازش و مدیریت اطلاعات مورد بررسی قرار گرفت، برای مشخص کردن اینکه کدام شماره از پردازش و مدیریت اطلاعات دارای خطای استنادی کمتر هستند. برای مشخص کردن وضعیت از آزمون تحلیل واریانس استفاده شد.

جدول ۸. شاخص‌های توصیفی خطاهای استنادی منابع استنادی مختلف

متغیر	مجموع مربعات	df	سطح معناداری
خطاهای استنادی بر اساس شماره	۵	۸	۰.۰۰۰۱

همان‌طور که از جدول ۸ مشخص است مقدار احتمال در خطاهای استنادی برابر با ۰.۰۰۱ است، بنابراین بین میانگین خطاهای استنادی بر اساس شماره تفاوت معناداری وجود دارد. لذا برای تشخیص اینکه کدام شماره خطای استنادی بیشتری داشته است میانگین همه شماره‌ها مورد مقایسه قرار گرفت.

جدول ۹. جدول مقایسه خطاهای استنادی پایان‌نامه‌ها

شماره فصلنامه	تعداد استنادات مورد بررسی	میانگین وزنی
۷۵	۴۳	۲۰۱.۰۹
۷۶	۴۴	۲۱۵
۷۷	۴۳	۱۸۴
۷۸	۴۲	۱۸۶
۷۹	۴۴	۲۰۳
۸۰	۴۳	۱۹۱.۰۸
۸۱	۴۴	۱۹۶
۸۲	۴۵	۲۰۷
۸۳	۴۴	۱۸۱
مجموع	۳۹۲	

همان‌طور که از جدول ۹ مشخص است میانگین وزنی فصلنامه شماره ۷۶ بیشتر از میانگین وزنی مابقی شماره‌های فصلنامه است پس میزان خطاهای استنادی فصلنامه شماره ۷۶ بیشتر از سایر شماره‌های فصلنامه است. همچنین فصلنامه شماره ۸۳ با میانگین وزنی ۱۸۱ خطای استنادی کمتری نسبت به سایر شماره‌های فصلنامه دارد.

بحث و نتیجه‌گیری

از بررسی پیشینه‌های پژوهش مشخص می‌شود که موضوع صحت استنادی، افزون بر بحث تبادل استناد مورد

توجه پژوهشگران قرار گرفته است. به این معنا که اکثر پژوهش‌ها نشان داده‌اند که درصد بالایی از پژوهشگران در استنادهای مقاله‌ها یا پایان‌نامه‌های خود دارای خطاهای مختلف استنادی هستند اما گذشت زمان منجر به بهبود وضعیت استنادی شده است.

نتایج پژوهش نشان داد که استنادهای پژوهشنامه پردازش و مدیریت اطلاعات وضعیت مطلوبی دارند و نتیجه پژوهش حاضر نسبت به پژوهش، عزیزی و همکاران؛ آزاده، واعظ و قریب؛ نگان‌کی؛ و تیلور بهتر بود و تقریباً با نتایج پژوهش رحمانی؛ نیشنا و همکاران؛ فنتون و همکاران؛ زیولوسکی و اورمن؛ لوکیک و همکاران؛ و گوسلینگ و همکاران مشابه بود؛ اما وضعیت پژوهش آسانو و همکاران؛ کونور؛ باچان؛ و ورن و واتسون، پژوهش حاضر بهتر بود. همان‌گونه که در فوق ذکر شد پژوهش حاضر نسبت به بسیاری از پژوهش‌های داخلی و خارجی بهتر بود و علت آن می‌تواند بیشتر به دلیل در دسترس بودن شیوه‌نامه ایران در سایت فصلنامه و در بخش راهنمای نویسندگان باشد. ویژگی دیگری که منجر به کم بودن تعداد خطاهای استنادی پژوهشنامه پردازش و مدیریت اطلاعات شده است مربوط به داوری دومرحله‌ای مقالات است. علاوه بر این، در پژوهشنامه پردازش و مدیریت اطلاعات از ابتدا یک شیوه مستقل استناددهی قرار داده شده است که این خود از بسیاری از مشکلاتی که در شیوه‌های استناددهی به زبان فارسی وجود دارد میراست.

نتایج پژوهش همچنین نشان داد که استنادهای منابع استنادشده فارسی بهتر از منابع استنادشده لاتین بود. بیشترین خطای استنادی بازایی شده در مقاله‌ها مربوط به ذکر نکردن دوره یا شماره انتشار مقاله بود که این می‌تواند به دلیل عدم دسترسی به پایگاه‌های اطلاعاتی خارجی و نمایه‌نشدن مقاله‌های مجلات داخلی در پایگاه‌های اطلاعاتی باشد، یعنی این‌گونه دسترسی به اطلاعات کامل منابع سخت شده است و به این دلیل در بخش شماره و دوره انتشار برخی از منابع ناقص بودند یا اطلاعات اشتباهی داشتند. علت اصلی کم بودن خطاهای استنادی منابع فارسی را می‌توان ذکر قسمتی در مقاله تحت عنوان نحوه استناد به این منبع دانست. یکی از علل اصلی زیاد بودن خطای استنادی منابع لاتین کپی‌برداری از استنادهای لاتین در مقاله‌های فارسی است که در کپی کردن اطلاعات ممکن است که فرمت فهرست منابع با فرمت مجله همخوان نباشد، دلیل دیگر می‌تواند عدم تسلط پژوهشگران ایرانی به زبان انگلیسی باشد که به دلیل عدم آشنایی با زبان انگلیسی برخی اشتباهات در استنادات رخ می‌دهد که پژوهشگران به آن بی‌توجه هستند. همچنین نتایج پژوهش نشان داد که وضعیت صحت استنادی مقاله‌های پژوهشنامه پردازش و مدیریت اطلاعات با گذشت زمان رو به بهبود است.

با نظر به اینکه دستیابی به اهداف استناددهی همانند، اعتباربخشی به اثر تألیفی، رعایت امانت‌داری، پرهیز از گسستگی در سلسله استنادها، صرفه‌جویی در هزینه‌های زمانی و مالی برای دستیابی به استنادها، ممانعت از سرگردانی خوانندگان، معرفی آثاری بیشتر در حوزه مورد مطالعه، نمایاندن کمبودهای پژوهشی در حوزه‌های مختلف علوم، تهیه نمایه‌نامه‌های استنادی و تحلیل استنادی منوط به صحت، درستی و یکدستی استنادهای ارائه‌شده در کلیه آثار علمی-پژوهشی است و هیئت‌های ویراستاری مجله‌ها نیز به لزوم مراجعه نویسندگان به اصل منابع و ارائه استنادهای دقیق و صحیح تأکید داشته و با توجه به نتایج بررسی صحت استنادی و پیروی از قواعد شیوه‌نامه استنادی ایران، پژوهشنامه پردازش و مدیریت اطلاعات وضعیت مطلوبی دارد.

منابع

آزاده، فریدون، واعظ، ریحانه و قریب، میترا (۱۳۸۸) بررسی وضعیت صحت مقاله‌های استنادی پایان‌نامه‌های دوره‌های دکتری تخصصی پزشکی دانشگاه علوم پزشکی تهران: دانشکده پیراپزشکی دانشگاه علوم پزشکی تهران. پی‌اورد سلامت، ۳(۱ و ۲)، ۹-۱۷.

بهزادی، حسن و سنجی، مجیده (۱۳۸۹) بررسی میزان درستی استنادهای مقاله‌های تألیفی منتشرشده در فصلنامه کتابداری و اطلاع‌رسانی در سال ۱۳۸۷. کتابداری و اطلاع‌رسانی، ۱۳(۳)، ۲۳-۲۵.

پاؤ، میراندا لی (۱۳۷۹) مفاهیم بازیابی اطلاعات. ترجمه اسدالله آزاد و رحمت‌الله فتاحی. مشهد: دانشگاه فردوسی مشهد.

حُرّی، عباس (۱۳۶۲). تحلیل استنادی و شباهت‌های آن با علم‌الحديث. نشر دانش، ۴(۲)، ۱۷-۱۱.

حری، عباس و شاه‌بداغی، اعظم (۱۳۸۵) شیوه‌های استناد در نگارش‌های علمی رهنمودهای بین‌المللی. تهران: دانشگاه تهران، مؤسسه انتشارات و چاپ.

حقیقی، محمود (۱۳۸۱) کاربرد استناد در نگارش‌های علمی. مجله روان‌شناسی و علوم تربیتی دانشگاه تهران، ۳۲(۲)، ۲۱۵-۲۳۲.

رحمانی، مهدی (زودآیند) بررسی صحت استنادی فصلنامه روان‌شناسی کاربردی. فصلنامه علمی-پژوهشی روان‌شناسی کاربردی.

رحمانی، مهدی، اصنافی، امیررضا و عرفان‌منش، محمد امین (زودآیند). بررسی صحت استنادی پایان‌نامه‌های دانشکده علوم تربیتی و روان‌شناسی دانشگاه شهید بهشتی. دانش‌شناسی.

سلطانی، پوری و راستین، فروردین (۱۳۷۹) دانشنامه کتابداری و اطلاع‌رسانی: فارسی انگلیسی و انگلیسی به فارسی. تهران: فرهنگ معاصر.

عزیزی، فریدون، رئیس زاده، فرید، زارعی، شبنم، طریقت صابر، گلبرگ، و گرزن، رضا (۱۳۸۰). بررسی کیفیت ذکر منابع در مقاله‌های پژوهشی مجلات علمی-پژوهشی در جمهوری اسلامی ایران. پژوهش در پزشکی (مجله پژوهشی دانشکده پزشکی)، ۲۵(۴)، ۲۵۵-۲۴۹.

مرادی کیوی، محسن، سبحانی، عبدالرسول، صاحب اختیاری، خشایار، هاشمی مطلق، کیوان، کاظم نژاد لیلی، احسان (۱۳۹۲). بررسی درستی نگارش منابع مقاله‌های چاپ‌شده در مجله دانشگاه علوم پزشکی گیلان. مجله دانشگاه علوم پزشکی گیلان، ۲۲(۸۶)، ۸۶-۷۸.

Adhikari, p., & Acharya, A. (2010) accuracy of reference in different speciality medical journals of Nepal. Nepalese Journal of Net Head & Neck Surgery, 1(2), 23-25.

- Al-Benna, S., Rajgarhia, P., Ahmed, S., & Sheikh, Z. (2009). Accuracy of references in burns journals. *Burns*, 35(5), 677-680.
- Aronsky, D., Ransom, J. & Robinson, K. (2005) Accuracy of references in Five Biomedical Informatics Journals. *Journal of the American medical informatics association*, 12(2), 225-228.
- Asano, M., Mikawa, K., Nishina, K., Maekawa, N., & Obara, H. (1995). Improvement of the accuracy of references in the Canadian Journal of Anaesthesia. *Canadian Journal of Anaesthesia*, 42(5-1), 370-372.
- Buchan, JC, Norris, J. & Kuper, H. (2005) Accuracy of referencing in the ophthalmic literature. *American journal of ophthalmology*. 140(6), 1146-8.
- Davies, k. (2012). Reference accuracy in library and information science journals, *Aslib Proceedings: New Information Perspectives*, 64(1), 373-387. Available at: www.emeraldinsight.com/0001-253X.htm. [29 DEC 2015].
- Fenton, J. E., Brazier, H., De Souza, A., Hughes, J. P., & McShane, D. P. (2000). The accuracy of citation and quotation in otolaryngology/head and neck surgery journals. *Clinical Otolaryngology & Allied Sciences*, 25(1), 40-44.
- Gosling, C. M., Cameron, M., & Gibbons, P. F. (2004). Referencing and quotation accuracy in four manual therapy journals. *Manual Therapy*, 9(1), 36-45.
- Harinarayana, N., Chikkamanju, S. & Raju N., V. (2011) A study of citation accuracy in psychology theses submitted to the University of Mysore, *Annals of Library and Information Studies*, 58(4), 326-334.
- Lopresti, R. (2010). Citation accuracy in environmental science journals. *Akade'miai Kiado*, Budapest.
- Lukić, I. K., Lukić, A., Glunčić, V., Katavić, V., Vucenik, V., & Marusić, A. (2004). Citation and quotation accuracy in three anatomy journals. *Clinical anatomy, official journal of the American Association of Clinical Anatomists & the British Association of Clinical Anatomists.*, 17(7), 534-539.
- Mohammad, A. E., & Laskin, D. M. (2008). Citation accuracy in the oral and maxillofacial surgery literature. *Journal of Maxillofacial and Oral Surgery*, 66(1), 3-6.
- Ngan Kee, W. D., Roach, V. J., & Lau, T. K. (1997). The accuracy of references in the Hong Kong Medical Journal. *Hong Kong Medical Journal*, 3(4), 377-380.
- O'Connor, A. E. (2002). A review of the accuracy of references in the journal *Emergency Medicine*. *Emergency Medicine*, 14(2), 139-141.
- Oermann, M. H., & Ziolkowski, L. D. (2002). Accuracy of references in three critical care nursing journals. *Journal of Perianesthesia Nursing*, 17(2), 78-83.

- Oren, G., & Watson, M. (2009). Accuracy of references in the ophthalmic literature. *Journal of the Medical Library Association*, 97(2), 142-145.
- Reddy, M. S., Srinivas, S., Sabanayagam, N., & Balasubramanian, S. P. (2008). Accuracy of references in general surgical journals--an old problem revisited. *The Surgeon, Journal of the Royal Colleges of Surgeons of Edinburgh & Ireland*, 6(2), 71-75.
- Taylor, M. K. (1998). The practical effects of errors in reference lists in nursing research journals. *Nursing Research*, 47(5), 300-303.
- Yousuf Guraya, S. (2014). Accuracy of references in scholarly journals: an analysis of 450 references in ten biomedical journals, *European Science Editing*, 40(4), 88-90.

***

پیوست ۱. سیاهه واریسی مورد استفاده

فرم بررسی صحت استنادی مقاله‌های فصلنامه روان‌شناسی کاربردی بر اساس روش APA

عنوان پایان‌نامه:

دانشکده:

رشته:

سال دفاع:

نام منبع یا منابع بررسی شده استنادها:

جدول ۱. فرم مربوط به خطاهای استنادی مقاله

پدید آور	سال نشر	عنوان مقاله	عنوان مجله	شماره و دوره	شماره صفحه
----------	---------	-------------	------------	--------------	------------

***

جدول ۲. فرم مربوط به خطاهای استنادی کتاب

پدید آور	سال نشر	عنوان کتاب	محل نشر	ناشر	ویرایش-ترجمه
----------	---------	------------	---------	------	--------------

***

جدول ۳. فرم مربوط به خطاهای استنادی پایان‌نامه‌ها

پدید آور	سال نشر	عنوان پایان‌نامه	مقطع	گروه	دانشکده	دانشگاه
----------	---------	------------------	------	------	---------	---------

***

جدول ۴. فرم مربوط به خطاهای استنادی منابع اینترنتی

پدید آور	سال نشر	عنوان مطلب	عنوان سایت	تاریخ بازیابی	آدرس سایت
----------	---------	------------	------------	---------------	-----------

***

جدول ۵. فرم مربوط به جستجوی استنادهای

استنادهای بازیابی شده	استنادهای کور	خطاهای بزرگ	خطاهای کوچک
-----------------------	---------------	-------------	-------------

***